

Lajos Veronika – Nemes Gusztáv

Megalkotott valóságok: sokszínű kisvilágok a Káli-medencében

A Káli-medence napjainkban közismert régióképét az elsősorban fővárosi kötődésű értelmező elitek hozták létre (Szijártó 2008: 193) a medence 20. század második felében történt „felfedezésének” időszakától, vagyis az 1960–1970-es évektől kezdve. Akkor elsősorban a korabeli társadalmi folyamatokra adott válaszként született meg a Káli-medence mint menedék képe és az el- illetve kivonulást támogató (odaköltözés vagy nyaraló vásárlása) társadalmi gyakorlat (vö. Szijártó Zsolt és kutatócsoportja Káli-medencei kutatásaival). Az elmúlt 40-50 évben azonban jelentős átalakulások következtek be abban, ahogyan a beköltözők (a helyi szóhasználat szerint *bebírók*) és nyaralótulajdonosok, turisták és vándorok, továbbá a jelentős számban megnövekedett egy napra érkező látogatók a helyet szemlélik, értelmezik és használják. Oly annyira, hogy napjainkban a medence egyik települését, Köveskált kifejezetten gasztronómiai faluként tartják számon és a megnövekedett turisztikai érdeklődésnek köszönhetően egyre több vállalkozó és befektető jelenik meg helyi tulajdonosként.

Azt, hogy a Káli-medence mennyire „alappá”, „trendivé” és „cool” helyé vált napjainkra számos online felület vagy művészeti alkotás is megjeleníti. A Reisz Gábor filmrendezővel 2019. október elején készített interjúban is olvashatunk a jelenségről, illetve a legutóbbi *Félmondatok* című rövidfilmjében (2019) is ez köszön vissza, vagyis sokkal inkább ennek a szociokulturális jelenségnek egy fricskája. A történet egy pontján a hétköznaptól való elvágyódását kifejező („Elegem van ezekből a hülyékből. Úgy szeretnék elutazni valahová, a tengerhez vagy a hegyekbe.”) nő szereplőnek a férfi azt mondja: Káli medence? – mire a nő kikerekedett szemekkel ránéz, és csak nézi, nézi őt...¹ A Káli-medence felkapottságát és magát a „káliság életérzést” szemlélteti Térey János *Káli holtak* című regénye is – mindamellett, hogy egyben a színészvilág egy kritikáját nyújtja. A regényben a Káli-medencében egy zombifilm forgatása idején két színész beszélget egymással. Egyikük azt újságolja a másiknak, hogy az *Északi Part* magazin felkérte őt, írja meg a káli élményét.

1 Ezúton mondunk köszönetet Balogh Pálnak az információért. (Forrás: <https://jo.444.hu/2019/10/09/a-kali-medence-annyira-alappa-valt-hogy-hogy-engem-kicsit-megmosolyogtat?fbclid=IwAR1cgyq81BwBT4kaMXXAPSuMlRQbU8lLKMrySP2rZO9meZkKJWearMsHRBAE>; letöltve: 2019. okt. 9.)

Minderre a másíku, a főhős ekképpen válaszol: „...Az én káli élményem az, amikor megérkezem és a legelső kocsmában egy este alatt három pesti haverom ugrik a nyakamba. Megint úgy jöttem meg, hogy el sem mentem.” (Térey János *Káli holtak* 2018: 62.)

A Káli-medencei kutatás

A tanulmány egy hároméves, a helyi élelmiszerrendszerek és a hely szelleme közötti összefüggéseket elemző interdiszciplináris vizsgálat első eredményeit mutatja be (lásd még Nemes et al. 2019).² Kutatási kérdéseink között szerepel, mások mellett például az, hogy miként alakult át a Káli-medence az 1970-es évektől kezdve a beköltözők (helyi szóhasználatban *bebírók*) megjelenésének hatására, hogyan írható le a *bebírók klasszikus gyarmatosítási időszaka* ('70-'80-as évek – nyaralótulajdonos rokona, 2019. tavasz); hogyan működik ma a medence komplex világa a globális kihívásokhoz történő alkalmazkodásnak köszönhetően; vagy miként értelmezhető a Káli-medence „kisajátítása” és dzsentrifikálódási folyamata. A tudományos munka egyaránt a kutatás alanyaiként tekint az őslakosokra, a helyben élő beköltözőkre, vagyis a bebírókra, a nyaralótulajdonosokra és a több vagy egy napra érkező turistákra, látogatókra.

Az antropológiai kutatás módszere elsősorban a több színterű etnográfia (*multi-sited ethnography*) szemléletmódjára épít (lásd pl. Lajos 2015, Turai 2018). Ezt nemcsak az indokolja, hogy a Káli-medence régióképet elsősorban a budapesti értelmező elitek alakították ki és arra a mai napig hatással vannak, hanem az is, hogy az elmúlt két-három évben Budapesten is létrejönnek az eredetileg a Káli-medencében megnyitott szolgáltatások, konkrétan a Liliomkerti piac a Római-parton és a Kell fagyfalt? a Maros utcában Budán. Vagyis a Káli-medence fizikai teret szerez magának a fővárosban is. A Káli-medence több földrajzi helyszínre kiterjedésén túl a több színterű szemlélet alkalmazása mellett szól a Káli-medence erőteljes mediatisztált képe (filmek, blogok, főzőműsor stb.), valamint a globális folyamatok és a lokális színterek közötti sokszoros összefüggéseknek köszönhetően a medencében napjainkban tapasztalható „fine dining kultúra” is.

Jelen keretek között azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy az imaginárius tájként értelmezett Káli-medence mint régió milyen hatást gyakorol a földrajzi térre, vagyis az épített és természeti környezetre, illetve a medencében élő és jelenlévő lakosságra.

---

2 A tanulmány a *Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a 'Magyar Provence'-ban – diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások* című kutatás keretében készült, amit az NKFI-6 K 129097 számú pályázat támogatása tett lehetővé. Továbbá Lajos Veronika alább ismertetett kutatómunkája az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű *Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése* című projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A Káli-medencéről alkotott társadalmi képzet egy történetileg beágyazott, társadalmi konstrukció, egy cselekvést vezérlő képekkel teli imaginárius világ (Appadurai 1996), ami az embereket adott cselekvések megtételére serkenti, például egyik helyről a másikra történő vándorlásra, különböző turisztikai célok felkérésére vagy fogyasztásra. A cselekvésvezérlő képek egy része az adott régió saját kultúrájából merít, például néprajzi és történeti adatokból, más része pedig „olyan vágyak, minták, elképzelések alapján konstruálódik”, amelyeknek semmi közük az adott földrajzi helyhez (Szijártó 2008: 186–187), hanem az értelmező közösségek hozzák azokat létre. A Káli-medencében ez a mesterséges környezet először egyrészt a szocialista mindennapokkal és a tömegturizmussal szemben jött létre, másrészt a kritizált jelennel szemben egy valamikor létezett, idealizált múlt rekonstruálását célozta (Szijártó 2008: 187).

A medence mint imaginárius táj, mint a dinamikus tér- és jelentéstermelő folyamat eredménye azonban jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt negyven-ötven évben. A továbbiakban a Káli-medencébe költözés három fázisát mutatjuk be a cselekvésvezérlő képeket magába foglaló mesterséges környezet jellemzőire is kitérve.

A medencébe költözés különböző korszakainak bemutatásakor nem feledkezhetünk el arról, hogy a medencében kvázi egy megkettőzött világ működik: az óslakosok nem azonosulnak az imaginárius tájjal és számukra a forgalmazott képek nem indukálnak cselekvést. Ahogy az egyik beszélgetőtársunk, a káptalantóti Liliomkerti piac életét jól ismerő személy fogalmazott: létezik a *beáramló értelmiség által kreált furcsa kis világ, ami buborékként lebeg a helyi emberek felett*, ami napjainkban már sokkal inkább a *gazdag emberek sajátja* (bebíró 3, 2019. április).

Tanulmányunk célja érthetőbbé tenni azt a folyamatot, ami a medencében végbement az első kiköltöző városiak megjelenésétől napjainkig, és magyarázatot találni arra, vajon miért nem ritka eset az ma, ha valaki 50-150 km-t megtesz azért, hogy a köveskáli Mi a kőben ebédeljen – mondjuk Rozé Kacsamell „Rossini” /libamáj, gomba, vörösbor/ fűszeres kalácsot 4290 Ft-ért, vagy Gyöngytyúk supreme, burgonya gratin, zellerkrém, marinált zellert 4190 Ft-ért, esetleg Bórén sült fogasfilé, szarvasgombás risottót 4290 Ft-ért. A továbbiakban a különböző korszakokat és ezzel összefüggésben az imaginárius tájakat tárgyaljuk egymás után.

Változó imaginárius tájképek

Az eddigi kutatási adatokra (interjúk, megfigyelések és kérdőívek) építő előzetes eredmények alapján úgy tűnik, hogy a medence világának és a kapcsolódó imaginárius tájnak a változási folyamatában három korszak különül el – kettő élesen, de mintha egy harmadik is beékelődött volna a két markánsan különböző időszak közé. Az elsőt, vagyis az 1970-80-as éveket a „csendes turizmus” névvel illelhetjük, vagy más megfogalmazásban a *bebírók klasszikus gyarmatosítási időszakának* nevezhetjük (nyaralótulajdonos rokona, 2019. tavasz).

Ekkor a medencében az életmód-kísérletező művészek jelennek meg nagy számban. A városból kiköltöző emberek, vagyis a *bebírók* jelentős része a filmes és művészvilághoz kötődik: vannak közöttük rendezők, operatőrök, színészek, statiszták, képzőművészek és zenészek is – hogy csak a legismertebb szereplőkből említsünk néhányat: Sára Sándor, Szomjas György (1975), Kardos Ferenc, András Ferenc, Cseh Tamás, Mészáros Róza és Mayer István Kővágóörsön vásárolt magának házat, Kende János és Cserhalmi György Kékkúton, Halász Mihály és Imre Péter Balatonhenyén), Trombitás Tamás (1988) Szentbékállán. Az egyik beszélgetőpartner azt mondta, hogy a Káli-medence ebben az időben a *magyar Hollywood volt, nagyon sok filmes, művész volt itt, sikk volt itt megjelenni, akit nem hívtak meg nyáron kerti partira, és akkor nem voltak itt szállásadók, panziók, akit nem hívtak meg, vett magának egy házat* (bebíró 1, 2019 tavasz).

A városi kiköltöző értelmiség ebben az időszakban a Káli-medencei falvakon belül vásárolt házat, elsősorban Kővágóörsön és Kékkúton, majd amikor azok elfogytak, akkor akár a *romos pincéket is megvették* a domboldalon (bebíró 1, 2019. tavasz), csak hogy a magyar filmes világ közelében lehessenek. Az ekkor megjelenő városiak egy jelentős része később be is jelentkezett állandó lakosnak az adott településre, egy időben ez egyfajta kampány volt a bebírók között, mivel erkölcsi kötelességüknek érezték, hogy anyagilag hozzájáruljanak a medence jövőjéhez (bebíró 2, 2019. tavasz).

A városi kimenekülő, részben a korabeli falurombolásra adott reakcióként, megmentő attitűddel érkeztek a medencébe, ami egyaránt vonatkozik a természeti és épített környezetre. Ezt szemléletesen illusztrálja egy ismert filmes személy (bebíró 2) története, ami arról számol be, hogy milyen viszontagságok között szerezte meg a köveskáli kocsmát (a mai Mi a kő) kidobásra ítélt régi cserepeit egy alkalommal útban Kővágóörsre. A révfülöpi tanács utasítására renoválni kellett a kocsmát épületét és a munkások a tetőről hajigálták lefelé a régi cserepeket, amiket ő a megsemmisüléstől mentett meg, amikor leállította őket és azok elszállíttatását elintézte a helyi tanács illetékes tagjával. A régi tetőcserepek aztán a saját pajtája tetejére kerültek.

A megmentő attitűdnek szerves része volt a tájhoz való sajátos viszony: 1. olyan házakat vásároltak, amelyek még őrizték régi, hagyományos jellegüket – ezeket nem modernizálták, nem alakították újjá, hanem átalakították olyan formában, ami követte a hagyományos, népinek vélt formákat. Ezt úgy fogalmazták meg a beszélgetőpartnerek, hogy ők *nem rontották el a házakat* (bebíró 2, 2019. tavasz), vagy másvalaki: *a művészeknek volt szépérzékük és ők nem rombolni akartak* (bebíró 1, 2019. tavasz). A táj fogalma, értelmezésük szerint, az embert is magában foglalja, amit mi sem bizonyít jobban, mint az 1979-ben létrehozott (1984 decemberében törvényesített): Káli-medence Környezetvédelmi Társaság, aminek havonta megjelenő újsága a Somogyi Győző által kézzel készített Káli Hírmondó. A társaság azt is elérte, hogy 1984. decemberében tájvédelmi körzetté nyilvánították a Káli-medencét. Ennek a „kultúrtájnak” a központja: Salföld lett, ahol Somogyi Győző mind a mai napig életvitelszerűen él.

A táj megőrzése a vidéki idill képzetére épül, aminek szerves része az idealizált paraszti életmód – ez jelenik meg a népi építészeti örökség megővésének gyakorlatában, vagyis abban, hogy a nagygazda- és parasztházakat „eredeti” állapotuk szerint állítják helyre.

A helyiek és bebírók viszonyában egy erőteljes kettősség figyelhető meg: egyrészt a figyelem, az érdeklődés, az odafordulás és a segítségnyújtás különböző formái azok (hasonlóan a Balaton-part településeihez, vö. Schleicher 2018: 324), amelyek jellemzik a mindennapokat, a mikroszintet, összekapcsolódva a helyiektől való tanulás igényével, másrészt az értetlenség az, ami a meghatározó: a bebírók nehezen tudják megérteni, hogy a helyiek miért hagyják veszni a hagyományos értékeket, miért nem becsülik meg például a régi, népi építészeti sajátosságokat őrző épületeket. Konfliktusok rendszerint a helyi politika szintjén mutatkoztak: az őslakos emberek a kilencvenes években nem választottak meg bebírókat még képviselőnek sem.

A bebírók rendszeresen összejártak, beszélgettek, zenéltek együtt, gyakori volt a közös evés-ivás. Sok baráti összejövetelt szerveztek, például hetente kártyapartit, vagy táncházakat is, ahol zsíros kenyeret és bort fogyasztottak. Nagy volt a társasági élet a medencében, különösen a nyári hónapokban.

Az 1970–1980-as években a cselekvésvezérlő képek, vagyis a medence világába történő életvitelszerű vagy ahhoz hasonló kivonulás képei két nagy csoportba sorolhatók: az első az adott régió adottságaiból táplálkozik, azaz elsősorban a természeti és épített környezetből. A második kettős természetű: egyfelől a szembehelyezkedés a városi, szocialista mindennapokkal és a Balaton-parti tömegturizmussal (kvázi a kivonulás és ellenkultúra egy példája, társadalmi gyakorlata – néptánc, népzene, népművészet, rendszerkritikus filmek stb.), másfelől egy idealizált régi világ helyreállítása – pl. a népi építészeti sajátosságok tudatos megőrzése, visszaállítása.

Ebben az első időszakban kiemelten fontos a keletkezéstörténet, az eredet, ami nemcsak az egyének medencei kivonulásának elbeszélése, hanem sokszor magának a medencének vagy a Balaton-felvidék egészének a kialakulását foglalja magában. Például az egyik filmes szakember mondta azt, hogy *a Balaton-felvidék mint fogalom korábban nem létezett. Ezt azóta használják, a Balaton-felvidék fogalmát, mióta ott elindult ez a fajta mozgás. Tehát amikor én odakerültem [ti. a '70-es években], ez ismeretlen fogalom volt, hogy Balaton-felvidék. Tehát ez azóta jött be a köztudatba, hogy ez egy ilyen felkapott környékké vált* (bebíró 2, 2019. május). Vagyis amióta a filmesek világa (egyrészt a filmek, másrészt a filmesek elbeszélései) megmutatta a nagyközönségnek, hogy mi is az a Káli-medence.

Egy másik, a hely kortárs imaginárius tájként működésében meghatározó szerepet betöltő személy pedig így fogalmazott: *Az X. Y.-nal úgy gondoljuk, hogy a Káli-medence szülőanyjai vagyunk* (bebíró 3, 2019. tavasz) – utalva arra, hogy ők tartják magukat az elsőknek, akik tudatosan vitték a medence jó hírét külföldön is és természetesen belföldön is nagyon széles körben. Ugyanez az ember az, aki maga is azt állítja, hogy a Káli-medence több, mint egy földrajzi fogalom: *A Káli-medence nem egy földrajzi fogalom, egy kicsit más fogalom, a beáramló értelmiség által*

kreált furcsa kis világ, ami buborékként lebeg a helyi emberek felett (bebíró 3, 2019. tavasz).

A második időszak az 1990–2000-es éveket foglalja magában, amit kvázi csendes turizmusnak nevezhetünk. A bebírók között egyre nagyobb számban jelentek meg az értelmiségi réteg tagjai és a külföldi nyaralósok is, például németek, angolok, hollandok. Ebben az időszakban az emberek a településeken belül is találtak még vásárlásra kínált házakat, de sok esetben prэшázakat vettek a domboldalon – és az adott településtől is függött, hogy hol van éppen eladó ház, mennyi bebíró és nyaralós jelent meg addig.

A helyiek és a bebírók is elkezdtek szőlőt művelni, esetleg visszatelepíteni és borkészítéssel foglalkozni már nem csak saját fogyasztásra, hanem a borászatok kezdeményei is megjelentek. Egy helyben élő, korábban a média világában dolgozó bebíró azt mondta önmagáról, hogy *a helyiek akkor kezdték őt egyáltalán bebíró-nak tekinteni, amikor szőlőt vásárolt és azt elkezdte művelni* (bebíró 4, 2019. ősz) – addig nyaralósként tekintettek rá, hiába lakott helyben életvitelszerűen.

A harmadik korszak a 2010-es évek (2012–2014–), vagyis amikor a Káli-medence egy olyan helyé válik, ami trendi, *ez egy cool hely és idejövünk* (bebíró 5, 2019. tavasz), vagy „divat és fogalom”,³ és más megfogalmazásban „divatba jött”, „felkapottá vált”. Ez a turisztikai felfutás, a tömegessé váló szezonális eliturizmus és a sokszínűség, a különféle életmód-kísérletezők együttes jelenlétének időszaka.

Vannak, akik azért vásárolnak házat a medencében, hogy ott zavartalanul nyaralhassanak, vannak, akik öko- vagy egyéb típusú „zöld” gazdálkodásba kezdenek, vannak, akik a kapolcsi Művészetek völgye fesztivál ellenpólusaként kívánják a térképre helyezni a medencét (Kőfesz). Nagyon izgalmas az a jelenség, ahogy a másodgenerációs nyaralósok/bebírók, akik számtalan nyarat a medencében töltöttek szüleikkel az 1980–1990-es években, visszaköltöznek vagy foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy visszaköltözzenek állandóra a medencébe azzal a céllal, hogy annak kulturális-társadalmi életét felvirágoztassák. Például építésztábort szerveznek egy régi kővágóörsi ház felújítására. Létezik a helyben élőknek egy olyan csoportja is, akiknek tagjai a medence köveinek „rezgésére” alapozva spirituális eseményeket szerveznek a medencében vagy megjelentek az alternatív pesti belvárosi szereplők is, akik például slow design fesztivált rendeztek 2019. augusztusában a Szentbákkálán található Pegazus nevű helyen. Nem is beszélve a lovaspóló iránt érdeklődőkről.

A beköltözők nagy része házat vásárol és nem él életvitelszerűen a településen, jelentős részük a magyar gazdasági és politikai elit, a vállalkozói, úrgazdag réteg tagja – például a vezető politikai párt képviselői is vásárolnak helyben házakat, Balatonhenyén az egyik miniszternek és családjának van egy háza, ahol a házastárs egyik tagja képviselőjelöltként indult a 2019. októberi önkormányzati választásokon. Az ingatlanárak az egekbe szöktek – például az ingatlan.com alapján 2019. október 10-én 18 millió Ft-tól (felújítandó 75m² ház és 832 m² telek) 99 millió Ft-ig

3 Forrás: <http://magyarkonyhaonline.hu/legjobbhelyek/mi-a-kovirag-titka> (letöltve: 2019. okt. 5.).

(5 szoba, 158m² + 1704m² telek) terjedt az eladó házak ára Köveskálón és mindössze egyetlen kiadó ház, illetve házrész volt (63500 Ft – 20m²) a településen.

Az utóbbi években a táj, vagyis az épített környezet és a térhasználat drasztikus átalakításának lehetünk szemtanúi, amit az egyik beszélgetőpartner ekképpen fogalmazott meg: amit tapasztalok mostanság, az a *környék személyiségének nagyon drasztikus átalakítása* (másodgenerációs bebíró, bebíró 6, 2019. nyár), az itteni *helyek elvesztik személyiségüket a mértéktartás hiányának* köszönhetően. Ezek a Káli-medencei terek használatában bekövetkezett változásokra utalnak, pl. hogy rendszeressé válnak a több száz fős bulik a medencében, céges csapatépítő tréningek hétvége és nem ritka, hogy egy sor kiadó szobát építenek a házakhoz meg medencét is, például a szomszédjukba több mint öt szobát építettek kiadásra. Nekik azonban csupán egy van.

A tömegessé váló turizmus egy kritikus pont: a bebírók, a nyaralótulajdonosok és az őslakosok a medencében megjelenő turistákkal szemben sokszor erős ellenérzést, vagy egyszerűen semlegességet mutatnak – annak függvényében, hogy mennyire érinti őket a tömegek megjelenése, vagyis milyen közel laknak a felkapott turista gasztróhelyekhez és látnivalókhoz. Például sokat vitatott kérdés a szemetelés, vagy a falu főútján történő átkelés nehézségei (Köveskál), és hogy nem lehet kihajtani a kapun a gasztróhely környékén parkoló autóktól (Mindszentkálla) vagy az, hogy sokan „emberi állatkertnek” tekintik a helyi lakosokat – a turisták a kapu felett bekukucsálnak, nézelődnek, de nem jut eszükbe köszönni (bebíró 4, 2019. ősz).

A helyiek és bebírók, nyaralótulajdonosok viszonyában erőteljes kettősség tapasztalható: a háztulajdonosok jelentős része kiszolgáló személyzetnek tekinti a helyieket (fűnyírás, építkezés, postai küldemények átvétele stb.), a bebírók, nyaralósok közül sokan már egymással sem tartják a kapcsolatot, de a helyi társadalom is rendkívül szegmentált. Néhányan ezzel kapcsolatban a következőket mondták: *a helyi segít a bebírónak, de egymásnak nem segítenek* (nyaralótulajdonos rokona, 2019. tavasz), *ma az őslakosok ki nem állhatják az idejövőket és van kifejezett ellenérzés a bebírókkal, nyaralótulajdonosokkal és turistákkal szemben* (bebíró 5, 2019. tavasz). Az ellenérzés irigységet jelent, sokszor a kulturális eltéréseken és a lehetőségek különbségén alapszik: *mélyen fakadó szakadék őslakos és beköltöző között, közvetetten vagy közvetlenül ebből él a helyi népesség, de utálja a turizmust és a turistákat* (bebíró 5, 2019. tavasz), és jó páran visszaélnék a helyiek szűkös lehetőségeivel és kiszolgáltatottságával (parafrázis, bebíró 3, 2019. tavasz). Az eltérő szocializációból adódó konfliktusok egyre láthatóbbá válnak, pl. a nyaralósok nem köszönnek a helyieknek az utcán.

Az őslakosok továbbra is erőteljes szerepet játszanak a helyi politikában, de a bebírók akár polgármesterként is működnek, vagy a képviselőtestület tagjai is.

A 2010-es években a medence egyik leglátványosabb és talán legjelentősebb vonzereje a fine dining és az egyéb jó minőségű szolgáltatások. A 2015-ben 338 főt számláló Köveskálón három luxus étterem is működik, két jó nevű borászattal együtt. Az évtized második felében a Káli-medencei szolgáltatások (piac, fagyizó

stb.) Budapesten is helyet találnak maguknak, kiszakadva földrajzi környezetükből. Ezek a helyek, a piac és egy fagyizó, csupán a hozzájuk társított imaginárius tájban nyert jellemzők alapján lesznek sikeresek új környezetükben. A káptalantóti Liliomkerti piac a budai Római-parton is látogatható szombatonként 2017-től,⁴ valamint a Kő fagyí? Budán is megjelent a Maros utcában Kell fagyíalt? néven (2019. nyár).⁵ Bár ez utóbbi esetében arról van szó, hogy a tulajdonos megvette a Kő fagyí? receptjét, és annak alapján állítja elő a fagyíaltokat.

A fentiek alapján felmerül a kérdés: milyen jelentést nyer az étkezés, a különböző ínycsiklandozó ételek-italok fogyasztása a Káli-medence éttermeiben, fagyizójában és a különböző szolgáltatások igénybevétele stb.? Miként érthető meg az a jelenség, hogy sokan a budapesti árakat vagy annál magasabb összeget fizetnek egy köveskáli étteremben elköltött ebédért, vacsoráért? Vagy, hogy sokan képesek nyaranta akár 50-150 km-t is megtenni azért, hogy a köveskáli Mi a kőben, Kővirágban vagy a Káli Art Innben ebédeljenek-vacsorázzanak?

Az étel egyszerre „szent és profán, szükségszerűség és luxuscikk, biológiai és metafizikai” (Passariello 1990: 53), ágensként egy kulturális rendszerbe ágyazott. Az étel mint szociokulturális forma szimbolikus és kulturális-társadalmi jelentőségű vonatkozásokkal, valamint morális jelentéssel is rendelkezik – gondoljunk itt az ételek cseréjére, a lakmározásra vagy a bőjtre, az ételek felajánlására, morális értelemben pedig a fogyasztásra tiltott ételekre (tabuétel) stb. Sidney Mintz és Jack Goody szerint az étel a modern élet tanulmányozásának egyik kulcsa (Watson–Klein 2016: 3): vagyis jelentős mértékben hozzájárul a kulturális gyakorlatok anyagi aspektusai, a hatalom és a jelentés összefüggéseinek megértéséhez. Ezek alapján a fentebbi kérdés a következőképpen fogalmazható át: mit tudunk meg a kortárs szociokulturális jelenben a táplálkozáshoz kapcsolódó kulturális gyakorlatok, a hatalom és a jelentés közötti relációkról a Káli-medencében működő fine dining étkezőhelyek példáján?

Az eddigi empirikus tapasztalatok azt erősítik meg, ami a turizmus kutatásban a '90-es évektől ismert külföldön, hogy a turizmus, esetünkben a Káli-medencébe látogatás élménytérnek (Szijártó 2008: 176.) tekinthető. A Káli-medence tehát az esztétikai tapasztalat forrása lesz, ahol az ugyanolyan típusú élmények iránti érdeklődés azonosságtudatot és a közösségbe tartozás érzését hozza létre. A gasztronómiai szolgáltatások (borterasz, étterem, helyi terméket árusító reggeliző hely stb.) a medencében *élményt adnak el, amiben a hely benne van* (bebíró 5, 2019. április). Vagyis a Káli-medence egy olyan élménytérre alakul, (turizmus), amiben a turisták, a nyaralósok és a bebírók is különböző formában ugyan, de élménymenüt kapnak egy kiemelt helyen, aminek alapja a Káli-medence fizikai tere.

Egy adott étteremben vagy reggeliző helyen étkezni annyit tesz tehát, hogy az ember átélheti a Káli-medencébe járó társadalmi csoporthoz, csoportokhoz tartozás érzését – jelen esetben a felső-középosztálybeli hovatartozást. A „fogyasztó” kvázi

4 Forrás: <https://wlovebudapest.com/2017/04/11/kaptalantoti-hangulat-budapesten-megnyilt-aromai-parti-liliomkert-piac/>; (letöltve: 2019. aug. 15.).

5 Forrás: <https://wlovebudapest.com/2019/07/12/kell-fagyilalt-budara-is-bekoltozott-a-kali-medence-hires-ko-fagyija/>; (letöltve: 2019. aug. 15.).

beleeszi magát (*eating in* és *eating up* – Bessiere 1998: 24–25) a helyi identitásba és kultúrába, vagyis pontosabban az imaginárius térben a helyhez társított kulturális és társadalmi sajátosságokba, miközben testi közelségbe kerül a hely szelleméhez. Tulajdonképpen a Káli-medencei gasztróhelyeken az ételeken, illetve azok elfogyasztásának tértermelő gyakorlatán keresztül az ember bekerül a felső-középosztály társadalmi csoportjába, egyszerre tapasztalva meg az imaginárius táj mindhárom „korszakát”: a filmesek, az értelmiségiek és az úrgazdagok világát, egyúttal bekapcsolódik a fogyasztói társadalmak tudatos táplálkozást divatba hozó globális trendjeibe, a *fine dining* világába – legyen az illető bármilyen társadalmi állású is a medencén kívüli hétköznapiakban. Vagyis itt a felső-középosztály ízlésének, illetve esztétikai tapasztalatának és igényének, fogyasztói elvárásainak változása is nyomon követhető. Például a *fine dining* változása, vagyis az a folyamat, ahogyan a pusztán hedonista szokásból „mindenféle-tudatos” mozgalom lett: először az alapanyag származása vált fontossá, majd már az is, hogy akik az alapanyagot előállítják, hogyan élnek, megfizetik-e őket, az előállítás nem környezetromboló-e stb.⁶

Tanulmányunkban a cél az volt,⁷ hogy érthetőbbé tegyük azt a változásfolyamatot, ami a medencében az első kiköltöző városiak megjelenésétől napjainkig végbement, és elemzésünkkel szemléltessük azt, miért nem ritka eset ma, ha valaki akár 50-150 km-t is megtesz annak érdekében, hogy a köveskáli Kővirágban vacsorázzon 3200-6700 Ft között/főétel áron. Továbbá a Káli-medencei kisvilágok sokszínűségét is szeretnénk volna felvillantani.

Szakirodalom

Appadurai, Arjun

1996 *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Bessiere, Jacinthe

1998 *Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Touristic Attractions in Rural Areas*. *Sociologia Ruralis* 38. (1) 20–34.

Lajos Veronika

2015 *Mozgásban a világ. A több színterű etnográfia (multi-sited ethnography) kérdése*. In: Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság – Székely Nemzeti Múzeum – Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Kolozsvar, 163–172.

6 Lajos Veronika ezúton is köszönetet mond Farkas Juditnak és Fülemile Ágnesnek az észrevételekért, támogató javaslatokért.

7 A fentiek mellett a Balaton mint viszonyítási pont és vonzás, valamint a Káli-medence falvainak egymáshoz való viszonya és különbözősége további olyan szempontok, amelyek beemelése az elemzésbe egy következő tanulmány feladata.

Nemes Gusztáv – Csizmadiáné Czuppon Viktória – Kujáni Katalin – Szegediné Fritz Ágnes – Orbán Éva – Lajos Veronika

2019 The Local Food System in the ‘Genius Loci’ – the Role of Food, Local Products and Short Food Chains in Rural Tourism. *Studies in Agricultural Economics* 121. (2) 111–118.

Passariello, Phyllis

1990 Anomalies, Analogies, and Sacred Profanities. Mary Douglas on Food and Culture, 1957–1989. *Food and Foodways* IV. (1) 53–71.

Schleicher Vera

2018 *Kultúrfürdő. Kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1821–1960 között*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Szijártó Zsolt

2008 Turizmus és regionalizmus a Káli-medencében. Egy kutatás tapasztalatai. In: *Uő: A hely hatalma: lokális szcénák – globális folyamatok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 179–194.

Térey János

2018 *Káli holtak*. Jelenkor Kiadó, Budapest.

Turai Tünde

2018 Módszertani döntések, több színterű etnográfia. In: *Uő: Hierarchiák fogságában, kelet- és közép-európai nők a globális idősgondozói ellátórendszerben*. Balassi Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 17–32.

Watson, James L. – Klein, Jakob A.

2016 Introduction: Anthropology, Food and Modern Life. In: *Uők (eds.): The Handbook of Food and Anthropology*. Bloomsbury, 1–27.

Realități imaginare: microuniversuri diverse în Bazinul Káli (Ungaria)

În perioada „descoperirii” Bazinului Káli, adică în anii 1970–1980, drept răspuns la procesele sociale contemporane, s-a născut imaginea Bazinului Káli ca o bucată de rai, loc de evadare, respectiv practica socială de evadare din capitală sau alte orașe mari prin cumpărarea caselor de vacanță sau chiar mutarea în regiune (vezi cercetările referitoare la Bazinul Káli ale grupului coordonat de Zsolt Szijártó). În ultimele decenii s-au întâmplat modificări importante în modul în care cei care au sosit în regiune, proprietarii caselor de vacanță și numărul tot mai mare de vizitatori, turiști abordează, interpretează și folosesc acest loc. Studiul prezintă primele rezultate ale unei cercetări interdisciplinare de trei ani. Subiectele cercetării, printre altele, sunt următoarele: cum s-a transformat Bazinul Káli cu sosirea noilor locuitori începând cu anii 1970, cum funcționează în zilele noastre universul local complex prin adaptarea la provocările globalizării, cum se poate interpreta procesul de „expropriere” a Bazinului Káli. Cercetarea se referă atât la locuitorii băștinași, cât și la cei nou veniți, la proprietarii caselor de vacanțe sau vizitatori, turiști. Metodologia cercetării de antropologie este clădită în primul rând pe abordările etnografiei multilocale (*multi-sided ethnography*).

**Imaginary Realities: Diverse Small Worlds in the Káli-Basin
(Balaton Upland, Hungary)**

It was in the period of the “discovery” of the Káli-Basin, Balaton Upland, Hungary, in the 1970-80s, when the imaginative landscape of the Káli-Basin as a haven emerged, and the social practice of escaping from the Hungarian capital and other big cities (by buying holiday homes in the region or relocating there) started as a response to the social processes of the era (see the social research done by the research group led by Zsolt Szijártó). However, in the last decades major changes have occurred in the ways the incomers, second home owners and tourists understand spending time in the region and using its facilities and resources. The paper presents the first results of a three-year long interdisciplinary research. The research questions, among others, are the following: how has the Káli-Basin changed since the first incomers arrived from the 1970s; what kind of globalization processes can be detected in the everyday operation of the complex world of the region or how to interpret the “appropriation” of the Káli-Basin and the gentrification processes of the region. The research examines the locals, the incomers, the second home owners and the tourists alike. The cultural anthropological research is primarily based on the approach of multi-sited ethnography.

